

Kódváltáshoz és nyelvjárási jelenségekhez kapcsolódó attitűdök kárpátaljai magyar egyetemi hallgatók körében

Kiss Anita

DE BTK Nyelvtudományok Doktori Iskola
kissanita0728@gmail.com

Kivonat: Kutatásomban összehasonlító vizsgálatot végeztem kárpátaljai magyar származású, magyarországi, illetve ukrainai felsőoktatásban tanuló hallgatók nyelvi attitűdjeire vonatkozóan. A munka célja kideríteni az adatközlők vélekedését a kódváltásos, valamint nyelvjárási jelenségeket tartalmazó megnyilatkozásokról, a szóbeli és az internetes kommunikációban egyaránt. A vizsgálat során összehasonlítom a szülőföldjükön élő és felsőoktatási tanulmányokat folytató főiskolai hallgatók, valamint a Magyarországon tanuló kárpátaljai magyar egyetemisták attitűdjeit. Kontrollcsoportként magyarországi származású egyetemistákat is bevontam a kutatásba azzal a céllal, hogy az összehasonlításból kiderüljön: a tanulmányi céllal mobilis kárpátaljai magyar hallgatók nyelvhasználati szokásai és nyelvi attitűdjei a Kárpátalján tanuló csoport vagy a magyarországi származásúak vélekedésével mutat-e hasonlóságot. Feltevésem szerint, és a korábbi kutatási eredményeket figyelembe véve a Magyarországon tanuló kárpátaljai magyar hallgatók nyelvhasználatára és nyelvi attitűdjeire hatással van az egy nyelvű magyar környezet, ennek eredményeképpen nyelvhasználati szokásaik és nyelvhasználattal kapcsolatos vélekedéseik a magyarországiakéval mutat majd hasonlóságot a Kárpátalján tanuló csoporttal szemben.

1 Bevezetés

Több kutatás is említést tett már a kisebbségi magyar, illetve a magyarországi nyelvváltozatok közötti eltérésekről. Az egyik jellegzetesség a két nyelv együttéléséből következő kontaktushatásokban (kódváltás, szókölcsönzés) mutatkozik meg. A kétnyelvű környezetben élő kisebbségi magyarok sok esetben nem képesek elszigetelni egymástól az általuk ismert nyelveket, így azok állandó kölcsönhatásban vannak (Sándor 1998). A másik eltérés a kisebbségi magyar, illetve a magyarországi változatok tekintetében az, hogy a határon túli nyelvhasználatban erőteljesebben jelennek meg nyelvjárási jelenségek. A kisebbségben élő magyarok a magyar nyelvterület peremén élnek, ezért oda lassabban jutnak el a nyelvi újítások, és tovább fennmaradnak az archaikus nyelvi formák (Csernicskó–Szabó Mihály 2010).

Kiss Anita: Kódváltáshoz és nyelvjárási jelenségekhez kapcsolódó attitűdök kárpátaljai magyar egyetemi hallgatók körében. In Váradi Tamás (sorozatszerk.) – Ludányi Zsófia – Gráci Tekla Etelka (szerk.): Doktoranduszok tanulmányai az alkalmazott nyelvészet köréből 2020. XIV. Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia. Budapest: Nyelvtudományi Intézet. 77–92. doi: 10.18135/Alknyelvdok.2020.14.6.

A határon túli magyar, valamint a magyarországi nyelvhasználat közötti eltérések vizsgálatát vette célba *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén* című kutatás, amely során bizonyos nyelvi változók előfordulását vizsgálták különböző határon túli magyar, illetve magyarországi adatközlők bevonásával. Az adatfelvétel kérdőíves módszerrel történt. A feladatokban két változat közül választhattak a kitöltők, az egyik a standard, a másik a kétnyelvűség hatás következtében létrejött változat. A vizsgálat eredményeként a kárpátaljai adatközlőkre jellemzőbb volt a kontaktusnyelvből eredő változatok használata. Nem volt jelentősebb különbség viszont az olyan változó változatainak a megítélésében, amely nem kétnyelvűség hatásából ered (Csernicskó 1998).

Kutatásomban azt vizsgálom, hogy az adatközlők hogyan ítélik meg bizonyos kódváltásos, illetve nyelvjárási jelenséget tartalmazó megnyilatkozásokat, továbbá az említett sajátosságokat mennyire tartják jellemzőnek a saját szóbeli, illetve internetes kommunikációjukban. A vizsgálat összehasonlító jellegű, az adatközlők egyik csoportja szülőföldjükön tanuló kárpátaljai magyar hallgatókból áll, akiknek a mindennapos nyelvhasználatát az ukrán és a magyar nyelv egyaránt befolyásolja. A másik csoport olyan kárpátaljai magyar fiatalokból tevődik össze, akik egyetemi tanulmányaik miatt Magyarországra költöztek, de az országhatárok közelsége miatt egyaránt tartanak kapcsolatot mind a kisebbségben élő kárpátaljai magyar közösséggel, mind az egynyelvű magyarokkal, és az eltérő nyelvi helyzet alakíthatja, illetve befolyással lehet a nyelvhasználatukra, nyelvi attitűdjeikre. A felmérésbe egy harmadik, magyarországi származású egyetemistákból álló csoportot is bevontam azzal a céllal, hogy összehasonlíthassam a három csoport nyelvhasználatát és nyelvi attitűdökkel kapcsolatos válaszait. A kontrollcsoport által bebizonyosodhat, hogy a kárpátaljai magyar nyelvhasználatnak vannak speciálisan csak arra a területre jellemző nyelvhasználati sajátosságai a kétnyelvűség hatásából kifolyólag. Másrészt a kérdőívben kapott válaszok összevetésével szeretném kideríteni, hogy a tanulmányi céljuk miatt mobilis kárpátaljai magyar egyetemisták nyelvi attitűdjei inkább az Ukrajnában tanuló kárpátaljai magyar vagy a magyarországi származásúak vélekedéseivel mutat-e hasonlóságot.

1.1 Kárpátaljai magyarok kódváltásával kapcsolatos vizsgálatok

A kétnyelvű beszédhelyzet egyik jellemző hatása a kódváltás. A kódváltás két vagy több nyelv váltakozó használata egy megnyilatkozáson vagy társalgáson belül, amely alakilag lehet egyetlen szó, kifejezés vagy mondat (Bartha 1999; Grosjean 1982). A kódváltás egyik alkotóeleme a bázisnyelv, ami a többnyelvű diskurzusban domináns szerepet tölt be, a másik alkotóeleme pedig a vendégnyelv, az a nyelv, amelynek elemei alkalmilag vagy rendszeresen megjelennek a bázisnyelvben (Lanstyák 2006).

A kárpátaljai magyarok kommunikációjában előforduló kódváltásokkal kapcsolatos vizsgálatok (Csernicskó 2004, 2010; Márku 2013) arra a következtetésre jutottak, hogy a szóbeli kommunikációban megfigyelhető, mondaton belüli, egyszavas kódváltások leggyakrabban nem nyelvi hiányból következnek, hanem a beszélők tudatosan használják a másodnyelvi kompetenciájukat, például a mondanivaló hitelesítése céljából vagy idézéskor (Márku 2013).

Az utóbbi években pedig a kárpátaljai magyarok internetes kommunikációjában előforduló kódváltások vizsgálata is elkezdődött, és megállapítást nyert, hogy a kétnyelvűség hatásai: kódváltás és szókölsönzés a kárpátaljai magyarok internetes nyelvhasználatában is megjelenik (Márku 2015). Egy-egy tanulmány pedig már abból a

megvilágításból járja körül a témát, hogy a kontaktuselemek mint identitásmarkerek tűnnek fel a digitális kommunikációban. A kárpátaljai magyar nethasználók internetes kommunikációjában megfigyelhető kontaktushatások sok esetben szándékosan jelennek meg az azonos csoporthoz tartozás kifejezőjeként, a kárpátaljai identitás jelölőjeként. Mindezekből arra következtettek a kutatók, hogy a kétnyelvű internetezők bátran élnek a kétnyelvű helyzet adta lehetőségekkel. Az internetes megnyilatkozásokban megjelenő kontaktushatások nem a véletlen művei és nem a nyelvi deficit jelölői, hanem tudatos és kreatív kommunikációs tevékenység: időnként a humor kifejezőeszköze, nyelvi játék, többletjelentés kifejezője, esetenként pedig a kárpátaljai identitás, a csoportssolidaritás verbális kifejezőeszköze (Márku 2017).

1.2 Kárpátaljai magyar nyelvváltozatok megítélésével kapcsolatos kutatások

Kárpátaljai magyarok körében már több nyelvi attitűdökkel kapcsolatos kutatás is készült az anyanyelv, a többségi nyelv és a környező nyelvváltozatokra vonatkozóan. Az eredmények az anyanyelvhez való pozitív viszonyulást mutatják. A megkérdezettek a magyar nyelvet, vagyis az anyanyelvüket nagyon szépnek tartják, míg az ukrán nyelvet közepesnek minősítik. Ezen kívül az adatközlők úgy vélik, hogy Kárpátalján beszélnek a legszebben magyarul (Karmacs 2009). A kárpátaljai magyar attitűdvizsgálatok során középiskolások, valamint főiskolai hallgatók nyelvi értékítéleteit is vizsgálták. Kárpátaljai magyar iskolások körében azt próbálták kideríteni, hogy az érettségihez közeledő fiatalok hogyan ítélik meg saját településük nyelvhasználatát. A vizsgálat kiindulópontjaként feltételezték, hogy a megkérdezettek negatívabban ítélik meg a falusi nyelvhasználatot a várositól, továbbá a falun és városon élők attitűdjei eltérnek majd. A vizsgálat eredményeképpen az iskolások többsége negatívan vélekedett a nyelvjárási beszédről, ami befolyásolja a saját településük nyelvhasználatáról alkotott vélekedéseiket is (Lakatos 2005). A vizsgálatot később újra megismételték, szintén érettségi előtt álló diákokkal, a megkérdezettek *régies* jelzővel illették a nyelvjárási szavakat, és a saját beszédükben nem ismerték el a nyelvjárási jelenségek előfordulását. Ugyanakkor a kérdőíves adatok arra is rávilágítottak, hogy az adatközlők nem voltak képesek megkülönböztetni a köznyelvi és tájnyelvi szavakat, mivel ahol olyan szópárokat kellett felsorolniuk, amit nyelvjárási beszélőktől hallottak, észrevehető volt, hogy a kitöltők által sztemdernek vélt kifejezés sem köznyelvi szó volt (Dudics Lakatos 2015). Főiskolai hallgatók körében az anyanyelvre és a környező nyelvváltozatokra vonatkozó attitűdöket, valamint az egynyelvű és többnyelvű magyar nyelvhasználat közötti különbségeket vizsgálták. Az eredmények alapján a megkérdezett hallgatók többsége a kárpátaljai magyar nyelvhasználat nyelvjárási jellegét emelte ki, és ennél jóval kisebb arányban a másodnyelvi hatásokat. Továbbá a megkérdezettek a saját nyelvváltozatukat ítélték meg kedvezőbben a magyarországiival szemben, és elfogadó attitűdöt mutattak a kontaktushatások és a nyelvjárási jelenségek iránt is. A megkérdezetteknek csak egy kevés százaléka jelölte be, hogy direkt módon kerül a nyelvjárási jelenségek használatát beszéd közben (T. Károlyi 2002). Az anyanyelv és az identitás összefüggésében is végeztek vizsgálatokat Kárpátalján. Interjú beszélgetéseket folytattak annak kiderítésére, hogy az anyanyelv mennyire játszik fontos szerepet az identitástudatban. A kutatás során kiderült, hogy az adatközlők szerint az anyanyelv fontos meghatározója a nemzeti azonosságtudatnak, és hasonlóképpen vélekednek azok a megkérdezettek is, akik olyan településen élnek, ahol a nyelvcsere már egy igen előrehaladott állapota figyelhető meg, azokon a területeken is fontosnak tartják, hogy a fiatalabb generáció is használja

a magyar nyelvet. Továbbá arra is fény derült, hogy Kárpátalján a kisebb közösségekben élők nemcsak a magyarországiaktól különböztetik meg a nyelvhasználatukat, hanem a környező települések nyelvjárásától is. Esetenként az is megfigyelhető volt, hogy akik valamennyire már eltávolodtak a szülőföldi környezettől, azok igyekeznek a nyelvhasználatukat a befogadó csoportéhoz igazítani (Cserniczkó 2008).

1.3 Kutatási hipotézisek

1. A magyar nyelvterület peremén élő magyar kisebbség nyelvhasználatára jellemzőbbek a nyelvjárási sajátosságok és archaikus formák, mivel oda lassabban jutnak el a nyelvi újítások (Cserniczkó–Szabó Mihály 2010), ebből adódóan feltételezem, hogy a határon túli magyar hallgatók természetesebbnek tartanak bizonyos nyelvjárási jelenségeket, és pozitívabban vélekednek a nyelvjárási beszédéről, mint a magyarországiak.
2. A kárpátaljai magyar identitástudattal kapcsolatos kutatások szerint azok a kárpátaljai magyarok, akik valamilyen szinten már eltávolodtak a szülőföldjüktől, próbálják a nyelvhasználatukat a befogadó csoportéhoz igazítani (Cserniczkó 2008). Feltételezem, hogy a Magyarországon tanuló kárpátaljai magyar egyetemisták nyelvi attitűdjét befolyásolja az egynyelvű magyar környezet, ennek eredményeképpen a különböző nyelvi jelenségekkel kapcsolatos vélekedéseik a magyarországiak válaszaival mutatnak majd hasonlóságot a Kárpátalján tanuló csoporttal szemben.
3. Trudgill (1974) következtetése alapján bizonyos helyzetekben a kevesebb presztízzsel rendelkező nyelvváltozatoknak is van tekintélyük, ha egy adott közösség tagjainál pozitív értékeket jelölnek, csoport-összetartozást, közösségvállalást mutatnak. Feltételezem, hogy az Ukrajnában élő és tanuló kárpátaljai magyar hallgatók számára a kárpátaljai magyar nyelvhasználat az identitásjelölés vonatkozásában sokkal jobban felértékelődik, mint a szülőföldjüktől már eltávolodott kárpátaljai magyar hallgatók számára.

2 Módszertan

A kutatást kérdőíves felméréssel végeztem. Választásom azért esett erre a módszerre, mert az eddigi kárpátaljai nyelvhasználatról és nyelvi attitűddel kapcsolatos kutatások is a legtöbb esetben kérdőíves vizsgálattal készültek (vö: Cserniczkó 2008; Dudics Lakatos 2015; Karmacs 2009; Lakatos 2005; Márku 2013).

A kérdőív összesen 35, többségében zárt típusú kérdésből épült fel. A zárt kérdések mellett néhány nyitott kérdéssel az adatközlőknek lehetőséget szerettem volna adni az önálló véleményalkotásra. A zárt kérdések nagy részénél több válaszlehetőség is bejelölhető volt, valamint ellenőrző kérdéseket is tartalmazott.

A kérdőív a következő témákra terjedt ki: szociológiai jellemzők, kapcsolattartási szokások, nyelvtudás, szóbeli és internetes nyelvhasználati szokások, nyelvi attitűdök a kétnyelvűségi hatásokra és nyelvjárási jelenségekre vonatkozóan.

Tanulmányomban csak a kérdőív egyes részeinek eredményeit: kapcsolattartással, nyelvhasználattal, kódváltással és nyelvjárási jelenségekkel kapcsolatos attitűdök eredményeit szeretném ismertetni.

A kérdőív zárt típusú kérdéseinek a feldolgozását a Microsoft Excel 2016 MSO (16.0.4266.1001) program segítségével végeztem, a nyitott kérdéseket pedig az ATLAS.ti 7.5 programmal elemeztem. A kvalitatív tartalomelemző eszközök használata a nyelvészeti kutatásokban még kevésbé elterjedtek. Néhány tanulmányban olvashatunk szövegelemző programokról, illetve különböző szövegelemző programokkal végzett magyarországi kutatásokról (vö: Domonkosi–Kuna 2018, Juhász 2009, Ludányi 2020). Kárpátalján pedig Ukrajnában élő kárpátaljai magyar fiatalok tanulmányi, elhelyezkedési és megélhetési lehetőségeinek vizsgálatát megcélzó fókuszcsoportos interjúk eredményeit vizsgálták kvalitatív szövegelemzéssel (vö: Ferenc–Séra 2013).

A kérdőívet összesen 227-en töltötték ki, ebből 82 adatközlő a Debreceni Egyetemen tanul, és kárpátaljai magyar származású. Az adatközlői csoportra a továbbiakban: *DE kárpátaljaiak* néven utalok. 72 adatközlő Kárpátalján él, és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola hallgatója. Az adatközlői csoportra a továbbiakban: *KMF* néven utalok. 73 kitöltő a Debreceni Egyetem magyarországi származású hallgatója. Az adatközlői csoportra a továbbiakban: *DE magyarországiak* néven utalok. Minden adatközlő magyar anyanyelvű, és magyar nyelvű felsőoktatási képzésben vesz részt. A kérdőívek kitöltése papír alapon történt a hallgatói csoportok személyes felkeresésével, az egyetemi órák alkalmával az oktatók beleegyezésével került sor az adatfelvétellel.

A kérdőíves felmérés mellett interjúk beszélgetéseket is készítettem a Debreceni Egyetemen tanuló kárpátaljai magyar hallgatók körében. A félig strukturált interjúk beszélgetések célja az volt, hogy kiegészítő információval szolgáljanak a kérdőíves adatokhoz. Az interjúk beszélgetésekhez olyan adatközlőket kerestem, akik már legalább három éve Debrecenben élnek, ennek megfelelően nagyobb rálátással rendelkezhetnek a magyarországi és a kárpátaljai magyar nyelvhasználat közötti különbségekre. Az egyéni interjúk alkalmával összesen 40 hallgatóval folytattam beszélgetést. A beszélgetésekről hangfelvételek készültek az adatközlők előzetes beleegyezésével. Az interjúk szöveges átírását követően az elemzés ATLAS.ti 7.5 program segítségével történt. A kódolást irányított tartalomelemzéssel végeztem. Az előre kialakított kategóriákat kódokkal azonosítottam, majd a szövegek egyes részleteit: szavait, mondatait, hozzákapcsoltam a listában szereplő kódok valamelyikéhez. Kódolva lettek a beszélgetés során elhangzott orosz/ukrán nyelvi szavak, kölcsönszók és nyelvjárási szavak, az említett jelenségek előfordulási gyakorisága a szóbeli és internetes nyelvhasználatban, az előfordulások okai, továbbá a hozzájuk kapcsolódó attitűdök.

A kutatás eredményeinek ismertetése során bemutatott interjúrészletek átiratában szereplő rövidítések: TM = terepmunkás, AK = adatközlő. Az interjúrészletek végén lévő zárójel tartalmazza az adatközlő adatait: születési év, származási hely, szak. Az interjúk beszélgetéseknek csak azon eredményeit mutatom be a tanulmányban, amelyek igazodnak a jelen kutatásban leírt célokhoz és hipotézisekhez.

3 Eredmények

A kérdőív néhány kérdése lakhelyre és kapcsolattartásra vonatkozó adatokat kért. Az adatközlőknek be kellett jelölniük, hogy jelenleg hol élnek, illetve hol tanulnak. Ennek megfelelően a Kárpátalján élők Ukrajnát (100%) jelölték meg jelenlegi lakhelyüknek,

a magyarországiak pedig Magyarországot (100%). Ami változatosságot mutat az eredményekben, az a Magyarországon tanuló kárpátaljai csoport, ők majdnem fele-fele arányban jelölték meg Ukrainát (48%) illetve Magyarországot (51%) (az adatközlők 1%-a nem válaszolt a kérdésre), amit annak megfelelően döntöttek el, hogy nagyobb-részt melyik országban tartózkodnak. A helyadatra vonatkozó kérdéseknél minden esetben három válaszlehetőség közül lehetett választani: Ukrajna, Magyarország, illetve volt egy egyéb lehetőség is. A „*legszívesebben itt élnék*” pontnál, a Debreceni Egyetem kárpátaljai magyar (60%) és magyarországi hallgatóinak többsége (81%) Magyarországot jelölte meg, míg a főiskolai hallgatók fele-fele (43%–43%) arányban jelölték meg Magyarországot és Ukrainát, 14%-uk pedig az egyéb lehetőséget választotta. Annál a pontnál viszont, hogy legszívesebben itt dolgoznék, már a Kárpátalján élő hallgatók többsége (57%) is Magyarországot jelölte meg, tehát itt a három csoport válasza megegyezett. Ezekből az adatokból arra lehet következtetni, hogy megfigyelhető a kárpátaljai magyar hallgatók kötődése Ukrajnához/ Kárpátaljához, vagyis a szülőföldjükhöz, de Magyarországon jobb elhelyezkedési, illetve megélhetési lehetőséget látnak. A kapcsolattartásra vonatkozóan mindkét kárpátaljai csoport esetében a család (DE kárpátaljaiak: 96%, KMF: 100%) és a barátok (DE kárpátaljaiak: 74%, KMF: 96%) többsége Ukrajnában él, és a távolabbi rokonokkal, barátokkal, családtagokkal való kapcsolattartás leginkább interneten keresztül történik. Az interneten történő kapcsolattartás és kommunikáció fontos szerepet tölt be az adatközlők mindennapjaiban, ezt bizonyítják azok a válaszok, miszerint az adatközlők többsége naponta többször is csetel a barátokkal és rokonokkal (DE kárpátaljaiak: 56%, KMF: 72%, DE magyarországiak: 64%).

A kérdőív következő egysége a nyelvtudásra vonatkozott. Mindhárom csoport anyanyelvi szinten beszéli a magyart. Az orosz és az ukrán nyelvtudás tekintetében a két kárpátaljai csoport válaszai hasonlóak voltak. A válaszadók nagyobb része kevésbé beszéli jól az ukránt (DE kárpátaljaiak: 40%, KMF: 31%). Oroszul pedig mindkét kárpátaljai csoport csak néhány szót tud (DE kárpátaljaiak: 35%, KMF: 29%). Ezek az eredmények megegyeztek az interjú adatközlők válaszaival, akiknek a többsége (51%) kevésbé jól beszéli az ukrán nyelvet, 20%-uk egyáltalán nem beszél ukránul, 17%-uk társalgási szinten, és csak a megkérdezettek 12%-a jelölte be, hogy jól tudja az ukránt. A magyarországiak többsége egyáltalán nem beszéli sem az ukrán, sem az orosz nyelvet. A megkérdezetteknek a 15%-a jelölte be, hogy kevésbé jól tud ukránul/oroszul, de valójában ez a tudás csak az orosz nyelvre vonatkozik, mert amikor a kérdőívben azt kellett bejelölniük az adatközlőknek, hogy milyen nyelveket használtak már cseteléskor, akár csak egy szó erejéig is, akkor a magyarországi adatközlők 15%-a megnevezte az orosz nyelvet, de az ukránt egy adatközlő sem említette.

A szóbeli nyelvhasználattal kapcsolatos eredmények alapján mindkét kárpátaljai magyar csoport esetében, a többség kommunikációjában megjelenik a kódváltás, a KMF hallgatókra valamivel nagyobb arányban jellemző, mint a Magyarországon tanuló kárpátaljai magyarokra (1. táblázat).

Szoktál-e magyar nyelvű beszélgetés közben orosz/ukrán nyelvi szavakat használni?	Igen %	Nem %
DE kárpátaljai magyarok	70	30
KMF	82	18
DE magyarországiak	14	86

1. táblázat. Kódváltás a szóbeli kommunikációban

A megkérdezettek kódváltásának okait az alábbi táblázat foglalja össze, az adatközlőknek itt megadott válaszlehetőségek közül kellett választaniuk (2. táblázat).

	DE kárpát- aljaiak %	KMF %	DE magyarországiak %
Így gyakorlom az orosz/ukrán nyelvet	11	11	3
Így nyomatékosítom a mondanivalómat	15	11	0
Humorból használok orosz/ukrán nyelvi szavakat	56	63	12
Orosz/ukrán anyanyelvű barátaim bizonyos szavakat nem értenek magyarul, ezért olyankor átváltok az ő nyelvükre	20	31	0
Sokszor csak ukránul/oroszul jut eszembe az adott szó.	33	40	0

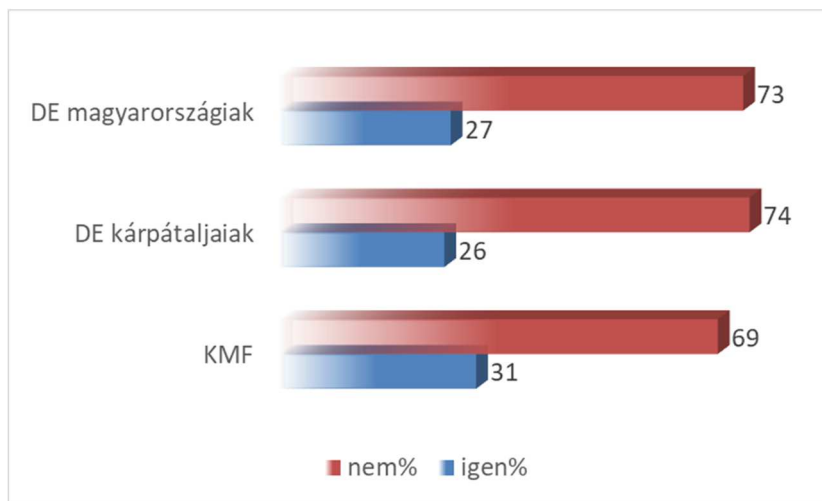
2. táblázat. A kódváltás okai

A 2. táblázat alapján mindkét kárpátaljai csoport esetében a többség humorból vált kódot, illetve a Kárpátalján tanuló csoportban többen bejelölték azt a választ is, hogy sokszor csak ukránul/oroszul jut eszükbe az adott szó.

Két állításról is kikértem az adatközlők véleményét, amely kódváltással kapcsolatos mítoszként ismeretes. A nyelvi mítosz olyan közhiedelem, vagyis sztereotip nem szakértői vélekedés, amely egyáltalán nem vagy csak részben felel meg az objektív tényeknek, úgynevezett féligazság. Általában nem racionális elveken alapulnak, hanem hitbeli meggyőződéseken, amelyek szervesen beépültek az adott közösség kultúrájába. A mítoszok egy részét az is élte, hogy nem minden esetben hamisak, tartalmazhatnak részigazságokat, amelyek kapcsolatban állhatnak az emberek mindennapos tapasztalataival, befolyásolhatják az emberek magatartását és cselekedeteit. A beszélők viselkedését befolyásoló nyelvi mítoszok, nyelvi változások megindulását eredményezhetik (Lanstyák 2014). Az egyik általam választott kódváltással kapcsolatos mítosz a következő: „több nyelv használata egy megnyilatkozáson belül érthetetlen/értelmetlen tárgyalást eredményez” (Lanstyák 2014: 104). Ezzel az állítással egyik adatközlői csoport sem értett egyet, az arányok nagyrészt megegyezők (1. ábra).

A másik mítosz szerint: „Két nyelv keverése arra utal, hogy a beszélő nem ismeri jól az egyik vagy mindkét nyelvet” (Lanstyák 2014: 105). Ezt a mítoszt a következőképpen használtam fel a kérdőívben: *Mi a véleményed a következő állításról: „Kárpátaljai magyarként azért használok a beszélgetés során az anyanyelvem mellett még egy nyelvet (pl. ukránt vagy orosz), mert valójában egyik nyelvet sem beszélem rendesen.” Egyet-értesz ezzel az állítással, vagy szerinted más oka (is) lehet annak, ha egy magyar nyelven folyó beszélgetés során nyelvet váltunk?* Erről az állításról csak a két kárpátaljai magyar csoportnak kellett véleményt alkotnia.

Az adatközlők többsége ezzel az állítással sem értett egyet, döntésüket többen meg is indokolták. A legtipikusabb válaszokat kategorizáltam (3. táblázat). A kategorizált válaszok mellett zárójelben feltüntettem, hogy az adott okokat hány adatközlő említette meg.

1. ábra. Egyetértesz az állítással: „több nyelv használata egy megnyilatkozáson belül érthetetlen/értelmetlen társalgást eredményez?”

Az adatközlők által megnevezett indokok	
KMF	DE (kárpátaljai magyarok)
Szolidaritás: ukrán anyanyelvűekkel való kommunikáció során (11)	Megszokás (13)
Kitöltés: nem jut eszükbe/gyorsabban elő tudnak hívni egy adott szót ukrán nyelven (7)	Kitöltés (10)
Kölcsönszók: az orosz/ukrán nyelvből átvett, a magyar nyelvbe beépült szavak (6)	Szolidaritás (9)
Nyelvgyakorlás (4)	Humor (6)
Státuszemelés: bizonyos helyzetekben, például hivatalos helyeken kötelező az ukrán nyelv használata (4)	Státuszemelés (4)
Vegyes nyelvi környezet hatása, kétnyelvűség (3)	Vegyes nyelvi környezet hatása, kétnyelvűség (4)
Megszokás (3)	Kölcsönszók (2)
Humor (3)	Nyelvgyakorlás (2)
Idézés: bizonyos ukrán nyelven elhangzott kifejezéseket, poénokat nem lehet magyarra lefordítani, csak ukrán nyelven van értelmük (1)	Idézés (2)
	Kizárás: mások kizárása a beszélgetésből (2)
	Hatáskeltés: bizonyos szót kifejezőbbnek, szimpatikusabbnak tartanak ukrán nyelven (1)

3. táblázat. Az adatközlők kódváltásának okai

A Kárpátalján tanuló főiskolai hallgatók közül a legtöbben szolidaritásból, az ukrán anyanyelvűekkel való társalgás következtében váltanak kódot. A Magyarországon tanuló kárpátaljai magyar hallgatók közül legtöbben megszokásból, az adott ukrán szó gyakori használatából adódóan váltanak kódot.

Az interjú adatközlők többségének (61%) a nyelvhasználatára is jellemző a kódváltás. Ennek okaként a többség a humort említette meg, ami szerintük viccesebb teszi a kommunikációt:

- [1] TM: *Olyan előfordult veled, hogy alapvetően magyarul beszéltél valakivel, de egy-két szót ukránul mondtál?*
 AK: *Igen, de ezt amúgy én direkt csinálom, mert amikor egy társaságban vagyunk, akkor ők ezen nevetnek, és ez egy ilyen alaphangulatot ad az egésznek, hogy megyünk valahova, és akkor: „dáváj menjünk”, vagy „álo”, hogyha felveszem a telefont vagy valami, és akkor ők ezen nevetnek, ez olyan vicces. (1997, Som, Biológia).*

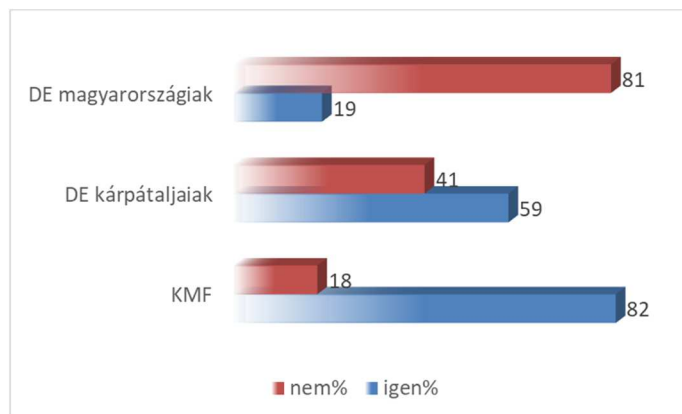
A másik leggyakoribb ok, amit az adatközlők megemlítettek, az abból adódik, hogy bizonyos szavak gyorsabban eszükbe jutnak ukrán nyelven:

- [2] TM: *Olyan előfordult veled Kárpátalján, hogy magyarul beszélgettél valakivel, de egy-két szót ukránul mondtál?*
 AK: *Igen, olyan volt már.*
 TM: *És az miért fordult elő?*
 AK: *Szerintem azért, mert egy picit ukrán környezetben is vagyunk otthon, és egyes szavakat könnyebb ukránul kimondani.*
 TM: *És ilyen előfordult már csetelés közben?*
 AK: *Igen.*
 TM: *És miért?*
 AK: *Van, hogy könnyebben előjön, például a szkocs, nekem nem jut eszembe, hogy az 'cellux' hirtelen. (1999, Kisgejóc, Biomérnök).*

A szóbeli nyelvhasználathoz hasonlóan, a megkérdezettek internetes kommunikációjában is megjelenik a kódváltás (2. ábra). Ez a Kárpátalján tanuló főiskolásokra jellemző legnagyobb arányban, de a Magyarországon tanuló kárpátaljai magyar hallgatók többségének az internetes kommunikációjában is előfordul.

Az internetes kommunikációban megjelenő kódváltások okaként, mindkét kárpátaljai magyar csoportban, szintén a humort jelölték meg nagyobb arányban (4. táblázat).

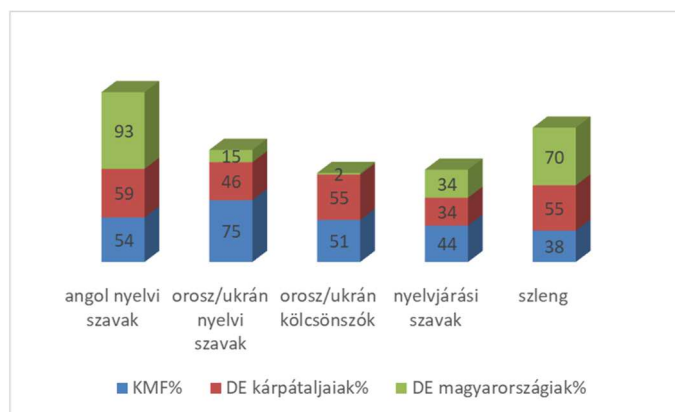
A következőkben az adatközlőknek meg kellett jelölniük, hogy saját bevallásuk szerint mi jellemzi az internetes kommunikációjukat. A Debrecenben tanuló kárpátaljai csoportnál a kitöltők nagyobb része az angol nyelvi szavak használatát jelölte meg, és az adatközlők több mint felének az internetes nyelvhasználatára jellemzők az orosz/ukrán kölcsönszók és szleng szavak használata is. A Kárpátalján tanuló hallgatók túlnyomó többsége ezzel szemben az orosz/ukrán nyelvi szavak használatát jelölte meg, de a kitöltők több mint fele használ orosz/ukrán kölcsönszókat és angol nyelvű szavakat is. A magyarországi csoportból majdnem mindenki használ angol nyelvi szavakat, és nagy arányban szleng szavakat az internetes kommunikáció során. Az összehasonlításból az is látszik, hogy a Kárpátalján tanuló csoportnál jelenik meg valamivel nagyobb arányban a nyelvjárási szavak használata (3. ábra).

2. ábra. Szoktál-e az internetes kommunikáció során ukrán/országi szavakat, kifejezéseket használni?

A kódváltás okai:	DE kárpátaljaiak %	KMF %	DE magyarországiak %
Ez tipikusan jellemző a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatára, így fejezzük ki, hogy kárpátaljaiak vagyunk	21	29	0
Csak orosz/ukrán anyanyelvű barátaimmal való cseteléskor használom	13	35	0
Humorból	46	47	15
Az internetes kommunikáció során mások is gyakran használnak orosz/ukrán nyelvi szavakat, és ehhez én is próbálok alkalmazkodni	20	22	0

4. táblázat. Az internetes kommunikációban megjelenő kódváltás okai

3. ábra. Az adatközlők internetes kommunikációját jellemző nyelvi sajátosságok

Az interjú adatközlők nagyobb része (54%) szerint az egyik feltűnő különbség a magyarországi és a kárpátaljai magyarok nyelvhasználata között az a nagymértékű szleng szóhasználat. Úgy vélekedtek, hogy a szleng szavak használata sokkal kevésbé jellemző a Kárpátalján élő magyarokra, mint a magyarországiakra:

- [3] TM: *Milyen különbségeket veszel észre a magyarországi magyarok és a kárpátaljai magyarok beszédében?*

AK: *Igazából az tűnt fel, hogy itt nagyon sok a szleng, tehát mi próbálunk olyan nagyon szépen beszélni Kárpátalján magyarul, itt meg már nagyon elvannak húzódva ilyen rosszabb beszéd felé (1999, Kisgejőc, Biomérnök).*

Mindemellett a Magyarországon tanuló kárpátaljai magyar hallgatók már egyre inkább átveszik a szleng kifejezéseket a magyarországiaktól, és ami megtetszik nekik, azt szívesen használják.

- [4] TM: *Mi a véleményed a szleng szavakról? Rád mennyire jellemző?*

AK: *Jellemző, és nagyon is rám ragadnak, mert ha nekem valami megtetszik, ahogy más mondja, akkor próbálok leutánozni, mert az nekem tetszik. (1997, Som, Biológia).*

Az imént említett jelenségekkel kapcsolatban azt is megkérdeztem a három adatközlői csoporttól, hogy milyen gyakran használnak az internetes kommunikáció során orosz/ukrán nyelvi szavakat, orosz/ukrán nyelvi kölcsönszókat, nyelvjárási jelenséget tartalmazó szavakat, valamint angol nyelvi szavakat. Az adatok alapján a Debrecenben tanuló kárpátaljai csoport nagyobb része ritkán használja a felsorolt jelenségeket, a KMF hallgatóinak nagyobb része néha használ angol nyelvi szavakat, illetve nyelvjárási szavakat és gyakran orosz/ukrán nyelvi szavakat, valamint orosz/ukrán kölcsönszókat. A magyarországi megkérdezettek nagyobb része gyakran használ angol nyelvi szavakat, néha nyelvjárási szavakat, és soha nem használnak ukrán/orosz nyelvi szavakat, kölcsönszókat (5. táblázat).

	Gyakran %	Néha %	Soha %
DE kárpátaljaiak			
Angol nyelvi szó	51	40	9
Nyelvjárási szó	11	63	26
Orosz/ukrán kölcsönszó	39	45	16
Orosz/ukrán nyelvi szó	41	44	15
KMF			
Angol nyelvi szó	34	42	24
Nyelvjárási szó	39	56	5
Orosz/ukrán kölcsönszó	43	40	17
Orosz/ukrán nyelvi szó	47	36	17
DE magyarországiak			
Angol nyelvi szó	65	32	3
Nyelvjárási szó	5	45	50
Orosz/ukrán kölcsönszó	0	0	100
Orosz/ukrán nyelvi szó	1	14	85

5. táblázat. Az adatközlők internetes kommunikációjában megjelenő nyelvhasználati sajátosságok gyakorisága

Megkérdeztem a két kárpátaljai csoport adatközlőitől, hogy mi a véleményük arról, amikor egy kárpátaljai magyar az internetes kommunikáció során a magyar nyelvű szövegében orosz/ukrán nyelvi szavakat is használ. A Debreceni Egyetem kárpátaljai magyar hallgatóinak nagyobb része szerint ez a kárpátaljaiak körében egy természetes és gyakori jelenség, ami rájuk is jellemző. A Kárpátalján tanuló csoport ezzel szemben jóval nagyobb arányban azt a választ jelölte meg, hogy identitást/hovatartozást jelölő funkciója van, de az adatközlők fele azt is bejelölte, hogy ez a kárpátaljaiak körében egy természetes és gyakori jelenség, ami rájuk is jellemző (6. táblázat).

Mi a véleményed arról, amikor egy kárpátaljai magyar az internetes kommunikáció során a magyar nyelvű szövegében orosz/ukrán nyelvi szavakat is használ?	DE kárpátaljaiak %	KMF %
Ez a kárpátaljaiak körében megszokott és gyakori jelenség, rám is jellemző	45	50
Ez a kárpátaljaiak körében megszokott és gyakori jelenség, bár rám nem jellemző	32	13
Nem találkoztam még ilyen esettel az internetes kommunikáció során	7	8
Találkoztam már ilyen esettel, de fogalmam sincs, hogy mi ennek az oka	9	4
Találkoztam már ilyen esettel, de én kifejezetten idegesítőnek és értelmetlennek tartom	15	10
Szerintem identitást/hovatartozást jelölő funkciója van	35	87

6. táblázat. Internetes kommunikációban előforduló kódváltáshoz kapcsolódó attitűdök

A kérdőív további része az adatközlők nyelvjárási jelenségekkel kapcsolatos attitűdjeit vizsgálta. Erre vonatkozóan egy nyelvjárási jelenségeket tartalmazó mondatról kértem ki az adatközlők véleményét: „*Jó^u van má' te jány, nyugi, oszt minden rendben lesz*”. A kitöltők többsége (DE kárpátaljai: 85%, KMF: 91%, DE magyarországi 78%) találkozott már hasonló jellegű megnyilatkozásokkal az internetes kommunikáció során, de vélekedésük szerint ez rájuk nem jellemző. Nyitott kérdésben is megkérdeztem az adatközlők véleményét egy nyelvjárási jelenségeket tartalmazó megnyilatkozásról: „*akkor átjösszök máma este?*” Két szóval kellett jellemezniük a mondatot. Az adatközlőktől összesen 269 válasz érkezett. Előfordultak olyan jellemzők, amelyeket mindhárom csoport megemlített, valamint egyazon csoporton belül is többen megneveztek. A zárójelben jelzett szám mutatja, hogy az adott válasz hány adatközlőnél jelent meg. A leggyakoribb válaszokat a következő táblázat foglalja össze (7. táblázat). Nem volt megfigyelhető lényeges eltérés a három csoport attitűdjeire vonatkozóan. Mindhárom csoportnál előfordultak egyértelműen pozitív, semleges, illetve negatív válaszok is. Továbbá mindhárom csoportnál megfigyelhető volt, hogy a negatív jellemzők jelentek meg nagyobb számban.

Az interjúk adatközlők szerint a nyelvjárási beszéd sokkal inkább jellemző a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatára, mint a magyarországiakéra, ugyanakkor a megkérdezettek többsége ezt nem negatívumként említette, inkább semlegesen viszonyulnak hozzá.

DE kárpátaljaiak	KMF	DE magyarországiak
nyelvjárási szavak (12), idegesítő (8), megszokott (7), parasztos (6), érthető (6), helytelen (5), kárpátaljai (5), vicces (4), zavaró (4), természetes (3), gyakori (3), idősebbekre jellemző (3), nem toleráns (2), rám nem jellemző (2), tipikus (2), alacsony nyelvi készség (2), falusias (2), furcsa (2), hanyag (2).	nyelvjárási szavak (11), helytelen (9), gyakori (5), falusias (5), idegesítő (4), megszokott (4), parasztos (4), vicces (4), érthető (3), családis (2), én is használom (2), zavaró (2).	nyelvjárási szavak (14), helytelen (5), vicces (4), vidéki (4), érthető (4), fura (3), régies (3), zavaró (2), magyar (2), nem zavar (2).

7. táblázat. Nyelvjárási jelenségekhez kapcsolódó attitűdök

- [5] TM: Szerinted miben tér el a kárpátaljai magyar nyelvhasználat a magyarországitól?
 AK: *Mi otthon egy kicsit régiesebben beszélünk, érződik, hogy ott egy határ, és ott megmaradt ez, ahogy egymás között beszéltek. Például voltak otthoni ismerőseim, akik kijöttek két hónapra Magyarba, és érződött utána a beszédükön, hogy kijöttek, és az itteni beszédstílusból ragadt rájuk valami.* (1997, Som, Biológia).

4 Következtetések

Tanulmányomban három adatközlői csoport válaszait hasonlítottam össze egy kérdőíves vizsgálat keretein belül arra vonatkozóan, hogy mennyire jellemző a szóbeli, valamint az internetes kommunikációjukra a kódváltás és nyelvjárási jelenségek használata, illetve mi a véleményük az adott nyelvi sajátosságokról. A három csoport egyrészt Ukrajnában élő és tanuló kárpátaljai magyar főiskolai hallgatókból, másrészt Magyarországon tanuló kárpátaljai magyar egyetemistákból, harmadrészt pedig magyarországi származású hallgatókból tevődött össze. A vizsgálattal az volt a célom, hogy összevegyem a három adatközlői csoport nyelvi attitűdjeit, illetve hogy kiderüljön, a tanulmányi céljuk miatt mobilis kárpátaljai magyar hallgatók nyelvhasználati szokásai, illetve nyelvi attitűdjei inkább az Ukrajnában tanuló csoporttal vagy a magyarországi csoporttal mutat-e hasonlóságot.

A kapott eredmények alapján a KMF hallgatói, mind a szóbeli, mind az internetes kommunikáció vonatkozásában, nagyobb arányban jelölték meg, hogy jellemző a nyelvhasználatukra a kódváltás, mint a Magyarországon tanuló kárpátaljai magyarok. A kódváltás okaként a többség mindkét csoport esetében a humort jelölte meg, de a KMF hallgatókkal gyakran előfordul, hogy csak ukránul/oroszul jut eszükbe egy-egy szó. Mindhárom adatközlői csoport véleménye megegyezett abban, hogy a többség szerint nem helyénvaló állítás az, miszerint két vagy több nyelv váltogatása egy megnyilatkozáson belül érthetetlen vagy értelmetlen társalgást eredményezne. A két kárpátaljai magyar csoport a kódváltások okát is megindokolta. A KMF csoport többsége

szolidaritásból vált kódot, tehát ukrán anyanyelvűekkel való kommunikáció során igyekeznek alkalmazkodni a többségi beszélők anyanyelvéhez, a Debreceni Egyetemen tanuló kárpátaljai magyar csoport hallgatói a megszokást emelték ki a kódváltás okaként.

A két kárpátaljai csoport válaszában akkor voltak megfigyelhetők különbségek, amikor azt kellett megjelölniük, hogy milyen nyelvhasználati sajátosságok jellemzik az internetes kommunikációjukat. A DE kárpátaljaiak többsége angol nyelvi szavakat használ, és ezzel már inkább a magyarországiakéhoz közelítenek az internetes kommunikációs szokásaik (2. hipotézis), míg a KMF csoport többségének internetes kommunikációját orosz/ukrán nyelvi szavak használata jellemzi. Ugyanakkor a DE kárpátaljai csoport több mint felének internetes nyelvhasználatára jellemző még az orosz/ukrán kölcsönszók használata, valamint a szleng kifejezések is. A szlengszavak előfordulása, az összehasonlítás alapján, a KMF hallgatóira jellemző a legkevésbé, illetve ebből a csoportból jelölték meg többen, hogy használnak nyelvjárási szavakat is az internetes kommunikáció során. Azzal kapcsolatban, hogy milyen gyakorisággal használják az imént említett nyelvi jelenségeket, a DE kárpátaljai csoport válasza szintén inkább a magyarországi csoporttal mutattak hasonlóságot. A két kárpátaljai csoport válaszában az is eltért, hogy mi a véleményük az internetes kommunikációban megjelenő kódváltásról. A KMF-hallgatók túlnyomó többsége szerint identitást/hovatartozást jelölő funkciója van, míg a DE kárpátaljai csoport többségének válasza szerint a kárpátaljaiak körében ez egy megszokott és gyakori jelenség, ami rájuk is jellemző. Ez az eredmény igazolja azt a hipotézist, miszerint a szülőföldjükön élő és tanuló kárpátaljai magyar hallgatók számára a kárpátaljai magyar nyelvhasználat az identitásjelölés vonatkozásában jobban felértékelődik, mint azoknál, akik már eltávolodtak a szülőföldi környezettől (3. hipotézis). A nyelvjárási jelenségek vonatkozásában mindhárom adatközlői csoport többsége találkozott már nyelvjárási jelenséget tartalmazó megnyilatkozásokkal az internetes kommunikáció során. A hozzájuk kapcsolt vélemények mindhárom csoport esetében semlegességet tükrözött. Ahol azt kértem, hogy véleményezzék egy-egy szóval, mi jut eszükbe az adott nyelvjárási jelenségeket tartalmazó megnyilatkozásról, mindhárom csoportnál negatív válaszok fordultak elő nagyobb arányban. Mindezek alapján az adatközlők nyelvjárási beszédről való vélekedése igen változatos, negatív, semleges és pozitív válaszok mindhárom csoportnál egyaránt megjelentek. A saját nyelvhasználatuk tekintetében a Kárpátalján élő és tanuló főiskolások jelölték be nagyobb arányban, hogy jellemző a nyelvhasználatukra a nyelvjárási jelenségek használata, ugyanakkor a hozzá kapcsolódó attitűdjeik nem mutattak pozitívabb viszonyulást a másik két csoport válaszaival való összevetésekor. Ennek figyelembevételével az 1. hipotézist ezek az eredmények nem tudják igazolni.

A két kárpátaljai csoport válasza a szóbeli nyelvhasználati szokások tekintetében sok hasonlóságot mutatnak, viszont az internetes kommunikációs szokásokra vonatkozóan, a Debrecenben tanuló kárpátaljai magyar egyetemisták nyelvhasználatára már inkább a magyarországiakéval mutat hasonlóságot, így mind a kétnyelvű magyar közeg, mind az egynyelvű magyar környezet hatása megfigyelhető a válaszaikban. A nyelvhasználat és identitás összefüggéseit tekintve az eredmények azt igazolják, hogy a Kárpátalján élő magyar főiskolások számára a kárpátaljai magyar nyelvhasználatnak, a saját vélekedéseik alapján is, hovatartozást, azonos csoporthoz tartozást jelölő funkciója van.

Irodalom

- Bartha Cs. 1999. *A kétnyelvűség alapkérdései*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Csernicskó I. 1998. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest: Osiris.
- Csernicskó I. 2004. A magyar nyelv kárpátaljai helyzetéről. *Magyar Tudomány* 4: 473–480. Elérhető: http://real.mtak.hu/25146/1/jav_csernicsko_matud.pdf (letöltés ideje: 2020. 03. 09.).
- Csernicskó I. 2008. Nyelv és azonosságtudat összefüggései a kárpátaljai magyar közösségben. In: Fedinec Cs. (szerk.) *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság. 153–170.
- Csernicskó I. 2010. *Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*. Budapest – Beregszász: MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság – Hodinka Antal Intézet.
- Csernicskó I. – Szabó Mihály G. 2010. Hátránvból előlntv: a magyar nyelvpolitika és nyelvtervezés kihívásairól. In: Bitskev B. (szerk.) *Határon túli magyarság a 21. században*. Budapest: Köztársasági Elnöki Hivatal. 167–198.
- Domonkosi Á. – Kuna Á. 2018. Kreatív-produktív módszerek és kvalitatív szövegelemzés a poétikai kutatásban. In: Domonkosi Á. – Simon G. (szerk.) *Nyelv, poétika, kogníció. Elmélet és módszer a poétikai kutatásban*. Eger: Linceum Kiadó. 113–137.
- Dudics Lakatos K. 2015. A nemek és a nyelvjárási attitűd összefüggéseiről egy kérdőíves felmérés tükrében. In: Márku A. – Hires-László K. (szerk.) *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép*. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból. Ungvár: Autdor-Shark.
- Ferenc V. – Séra M. 2013. Kárpátalja – Ukrajna. In: Szabó A. – Bauer B. – Pillók P. (szerk.) *Mozaik2011 – Magyar Fiatalok a Kárpát-Medencében. Kutatási Jelentés*. Szeged–Budapest: Belvedere. 85–138.
- Grosjean, F. 1982. *Life with Two Languages: An Introduction to Bilingualism*. Cambridge: Harvard University Press.
- Juhász V. 2009. A MaxQDA szövegelemző program. In: Nádor O. (szerk.) *A magyar nyelv mint európai világnyelv*. MANYE XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus. Budapest: Balassi Intézet.
- Karmacs Z. 2009. Nyelvi attitűd: gyengítő és erősítő tényezők Kárpátalján a magyar nyelv esetében. In: Borbély A. – Vančoné Kremmer I. – Hattyár H. (szerk.) *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest – Dunaszerdahely – Nyitra: MTA Nyelvtudományi Intézet – Gamma Nyelvi Iroda – Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara. 415–422.
- T. Károlyi M. 2002. A nyelvi tudatosság és attitűd vizsgálata a beregszászi főiskola hallgatóinak különböző csoportjaiban. In: Hoffmann I. – Juhász D. – Péntek J. (szerk.) *Hungarológia és dimenzionális nyelvszemlélet*. Debrecen: Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék. 329–338.
- Lakatos K. 2005. A nyelvjárások megítélése kárpátaljai iskolások körében. *Magyar Nyelvjárások* 45: 79–104.
- Lanstyák I. 2006. *Nyelvből nyelvbe. Tanulmányok a szókölcsönzésről, kódváltásról és fordításról*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó. 15–56.
- Lanstyák I. 2014. *Nyelvalakítás és nyelvi ideológiák*. Pozsony: Comenius Egyetem.
- Ludányi Zs. 2020. Nyelvi ideológiák és kvalitatív szövegelemzés a nyelvi tanácsadói diskurzusokban: esettanulmány. In: Bölcskei A. – Heltai J. I. (szerk.) *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben. IV. Szociolingvisztika, névtan, nyelvtörténet*. (A MANYE Kongresszusok Előadásai 14.) Budapest: Akadémiai Kiadó. https://mersz.hu/hivatkozas/m715nyki4sznyy_3 (Letöltés ideje: 2020. 07. 13.).
- Márku A. 2013. „Po zákárpátszki”. *Kétnyelvűség, kétnyelvűségi hatások és kétnyelvű kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar közösségben*. Monográfia. Ungvár: „Líra” Poligráfcentrum.
- Márku A. 2015. Az internetes nyelvhasználat kutatásának lehetőségei a kárpátaljai magyarok gyakorlóközösségeiben. In: Márku A. – Hires-László K. (szerk.) *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép*. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból. Ungvár: Autdor-Shark. 71–89.

- Márku A. 2017. A kárpátaljai magyarok internetes nyelvhasználata: identitás és digitális identitás. In: Márku A. – Tóth E. (szerk.) *Többszervezés, regionalitás, nyelvoktatás. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont Kutatásaiából III.* Ungvár: „RIK-U”, 137–152.
- Sándor K. 1998. *Nyelvmentés vagy nyelvárulás? Vita a határon túli magyar nyelvhasználatról.* Budapest: Osiris.
- Trudgill, P. 1974. *The social differentiation of English in Norwich.* Cambridge: Cambridge University Press.